

TIJORAT BANKLARINING KREDIT SIYOSATI MEXANIZMLARI

Savrieva Madina Xakimovna

*Navoiy innovatsiyalar universiteti,
iqtisodiyot fanlari doktori (PhD), v.b.dots
savrievamadina@gmail.com*

Norova Shaxlo Raxmatovna

*Navoiy innovatsiyalar universiteti,
"Iqtisodiyot " yo'nalishi, 4-bosqich talabasi
shahlo.ozod@gmail.com*

Annotatsiya: maqolada kredit siyosatnida kredit risklarini boshqarish va daromadni maksimal darajada oshirishga qaratilgan strategik qarorlar tizimi, yo'nalishlari, mexanizmlarining ahamiyati yoritilgan. Zamonaviy sharoitda banklar oldida iqtisodiyotning real sektorini qo'llab-quvvatlash, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish, aholining turmush darajasini oshirish kabi ijtimoiy-iqtisodiy vazifalar tamoyillari asosida bajarilishini ta'minlash to'g'risida yoritilgan.

Tayanch so'zlar: tijorat banki, kredit, kredit siyosati, kredit risklari, kredit portfeli.

Аннотация: в статье подчеркивается важность системы, направлений и механизмов стратегических решений, направленных на управление кредитными рисками и максимизацию прибыли в кредитной политике. В современных условиях банки сталкиваются с задачей обеспечения выполнения социально-экономических задач, таких как поддержка реального сектора экономики, развитие малого бизнеса и частного предпринимательства, а также повышение уровня жизни населения.

Ключевые слова: коммерческий банк, кредит, кредитная политика, кредитные риски, кредитный портфель.

Abstract: the article highlights the importance of the system, directions, and mechanisms of strategic decisions aimed at managing credit risks and maximizing profits in credit policy. In modern conditions, banks are faced with the task of ensuring the implementation of socio-economic tasks such as supporting the real sector of the economy, developing small business and private entrepreneurship, and improving the living standards of the population.

Keywords: commercial bank, credit, credit policy, credit risks, credit portfolio.

Kredit siyosati tushunchasi iqtisodiy adabiyotlarda keng qo'llaniladi va turli mualliflar tomonidan mazkur tushunchaga turlicha ta'riflar berilgan. Ayrim iqtisodchi olimlar kredit siyosatini bank tomonidan kreditlash sohasida olib boriladigan

tamoyillar, qoidalar, me'yorlar va usullar majmuasi sifatida izohlaydi. Boshqa tadqiqotchilar esa kredit siyosatini bankning kredit portfelini shakllantirish, kredit risklarini boshqarish va daromadni maksimal darajada oshirishga qaratilgan strategik qarorlar tizimi sifatida talqin qiladi. Ushbu yondashuvlarni umumlashtirgan holda aytish mumkinki, tijorat bankining kredit siyosati – bu bank tomonidan kredit faoliyatini tashkil etish, boshqarish va nazorat qilishga qaratilgan kompleks strategiya bo'lib, u kredit resurslaridan samarali foydalanish, risklarni minimallashtirish hamda barqaror daromad olishni ta'minlashga xizmat qiladi.

Kredit siyosatining mazmuni bir nechta muhim tarkibiy elementlardan tashkil topadi. Birinchidan, kredit siyosati kreditlashning maqsad va vazifalarini belgilab beradi. Bank kredit siyosatining asosiy maqsadi – bank resurslaridan samarali foydalanish orqali barqaror daromad olish va bank faoliyatining barqarorligini ta'minlashdir. Shu bilan birga, zamonaviy sharoitda banklar oldida iqtisodiyotning real sektorini qo'llab-quvvatlash, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish, aholining turmush darajasini oshirish kabi ijtimoiy-iqtisodiy vazifalar ham dolzarb bo'lib bormoqda.

Ikkinchidan, kredit siyosati kreditlash tamoyillariga asoslanadi. Kreditlashning klassik tamoyillari sifatida qaytarishlilik, muddatlilik, to'lovlilik, ta'minlanganlik va maqsadlilik e'tirof etiladi. Qaytarishlilik tamoyili kredit mablag'lari belgilangan muddatda bankka qaytarilishi zarurligini anglatadi. Muddatlilik tamoyili kredit aniq belgilangan muddatga berilishini ifodalaydi. To'lovlilik tamoyili esa kredit resurslaridan foydalanganlik uchun foiz to'lash majburiyatini bildiradi. Ta'minlanganlik tamoyili kreditning garov, kafillik yoki boshqa ta'minot turlari bilan ta'minlanishini nazarda tutadi. Maqsadlilik tamoyili esa kredit mablag'lari faqat belgilangan maqsadlarda ishlatilishini talab qiladi. Ushbu tamoyillarga qat'iy rioya etilishi kredit siyosatining samaradorligini ta'minlovchi muhim omil hisoblanadi.

Uchinchidan, kredit siyosati kreditlash shakllari va turlarini belgilab beradi. Tijorat banklari tomonidan qisqa muddatli, o'rta muddatli va uzoq muddatli kreditlar, iste'mol kreditlari, ipoteka kreditlari, overdraft kreditlari, lizing operatsiyalari, kredit liniyalari va boshqa ko'plab kredit mahsulotlari taklif etiladi. Har bir kredit turi ma'lum bir maqsadli auditoriyaga mo'ljallangan bo'lib, bankning kredit siyosati doirasida shakllantiriladi.

Kredit siyosatining muhim tarkibiy qismlaridan yana biri kredit risklarini boshqarish tizimidir. Kredit risklari – bu qarz oluvchining kredit bo'yicha o'z majburiyatlarini to'liq yoki qisman bajarmaslik ehtimoli bilan bog'liq risklardir. Kredit risklarini samarali boshqarish bank faoliyatining barqarorligini ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Shu sababli zamonaviy tijorat banklari kredit risklarini baholashda turli xil moliyaviy ko'rsatkichlar, scoring tizimlari, reyting baholash modellari hamda analitik usullardan keng foydalanmoqda.

Hozirgi globallashuv va raqamli iqtisodiyot sharoitida tijorat banklari faoliyatida kredit jarayonini samarali tashkil etish bankning raqobatbardoshligini oshirish, moliyaviy barqarorligini ta'minlash hamda mijozlarga ko'rsatilayotgan xizmatlar sifatini yaxshilashda muhim ahamiyat kasb etadi. Kredit jarayonining qanday tashkil etilgani nafaqat kredit portfeli sifatiga, balki bankning umumiy obro'si va bozor pozitsiyasiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli zamonaviy bank amaliyotida kredit jarayonini tashkil etishga yangicha yondashuvlar shakllanmoqda.

Tijorat banklarida kredit jarayonini tashkil etishning zamonaviy usullari¹

Kredit jarayoni bosqichlari	An'anaviy yondashuv	Zamonaviy usullar	Zamonaviy yondashuvning afzalliklari
Kredit arizasini qabul qilish	Bank filialida, qog'oz shaklida	Onlayn ariza (mobil ilova, internet-banking)	Vaqt tejaladi, mijoz uchun qulaylik oshadi
Mijozni identifikatsiya qilish	Hujjatlarni qo'lda tekshirish	Masofaviy identifikatsiya (e-KYC, biometrik tizimlar)	Firibgarlik xavfi kamayadi
Kreditga layoqatlilikni baholash	Kredit mutaxassisi tomonidan tahlil	Avtomatlashtirilgan scoring tizimlari	Inson omili kamayadi, risklar aniq baholanadi
Kredit risklarini baholash	Cheklangan moliyaviy ko'rsatkichlar	Big Data va sun'iy intellekt asosida tahlil	Muammoli kreditlar ulushi qisqaradi
Kredit bo'yicha qaror qabul qilish	Kredit qo'mitasi tomonidan	Avtomatik yoki yarim avtomatik qaror tizimi	Qaror qabul qilish tezlashadi
Kredit shartnomasini rasmiylashtirish	Qog'oz shartnomalar	Elektron shartnoma, ERI	Hujjat aylanishi soddalashadi
Kredit mablag'larini ajratish	Kassa yoki kechiktirilgan o'tkazma	Avtomatlashtirilgan elektron o'tkazmalar	Shaffoflik va nazorat kuchayadi
Kredit monitoring	Davriy qo'lda tekshiruv	Real vaqt rejimidagi monitoring tizimlari	Muammolar erta aniqlanadi
Muammoli kreditlar bilan ishlash	Sud orqali undirish	Restrukturizatsiya, raqamli eslatmalar	Bank yo'qotishlari kamayadi

¹ Abdullaeva Sh.Z., Safarova Z.B. "Tijorat banklarining moliyaviy resurslarini boshqarish". T: "Iqtisod-Moliya".2007. - 200 b.

O‘zbekiston Respublikasida so‘nggi yillarda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar tizimida bank-moliya sektorini modernizatsiya qilish alohida ustuvor yo‘nalish sifatida e‘tirof etilmoqda. Mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishi, tadbirkorlik muhitining yaxshilanishi, investitsion faollikning oshishi va aholi farovonligining yuksalishi ko‘p jihatdan tijorat banklarining samarali faoliyatiga, ayniqsa, ularning kredit siyosatiga bevosita bog‘liqdir. Shu sababli bugungi kunda O‘zbekiston tijorat banklarida kredit siyosatini amaliy jihatdan tahlil qilish, mavjud holatni baholash hamda muammolarni aniqlash ilmiy va amaliy jihatdan dolzarb masala hisoblanadi.

O‘zbekiston tijorat banklari³da kredit siyosatini amalga oshirish jarayoniga so‘nggi yillarda raqamli texnologiyalar sezilarli darajada kirib keldi. Aksariyat banklar o‘z mobil ilovalari va internet banking platformalari orqali kredit mahsulotlarini taklif etmoqda. Masalan, jismoniy shaxslar uchun kichik miqdordagi iste‘mol kreditlarini to‘liq onlayn tarzda rasmiylashtirish imkoniyati paydo bo‘ldi. Bu holat mijozlar uchun katta qulaylik yaratib, bank xizmatlaridan foydalanish madaniyatining oshishiga xizmat qilmoqda.

O‘zbekiston tijorat banklarida kredit siyosatini amalda qo‘llash jarayonida uchrayotgan eng asosiy muammolardan biri kredit risklari bilan bog‘liqdir. Kredit risklari – bu qarz oluvchining kredit bo‘yicha o‘z majburiyatlarini belgilangan muddatda va to‘liq hajmda bajarmaslik ehtimoli bilan bog‘liq xavf hisoblanadi. Amaliyot shuni ko‘rsatadiki, ayrim hollarda banklar tomonidan kredit risklari yetarli darajada chuqur tahlil qilinmaydi, bu esa muammoli kreditlar ulushining ortishiga sabab bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Bank tizimini isloh qilishga doir qo‘shimcha chora – tadbirlari to‘g‘risida”gi Qarori. – T.: “O‘zbekiston”, 2000. 24 mart.
2. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankning 2015 yil 13 avgustdagi 2709– sonli “Tijorat banklarining likvidligini boshqarishga qo‘yiladigan talablar to‘g‘risida”gi Nizomi.
3. Abdullaeva Sh.Z., Safarova Z.B. “Tijorat banklarining moliyaviy resurslarini boshqarish”. T: “Iqtisod-Moliya”.2007. -200 b.

² O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Bank tizimini isloh qilishga doir qo‘shimcha chora – tadbirlari to‘g‘risida”gi Qarori. – T.: “O‘zbekiston”, 2000. 24 mart.

³ O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankning 2015 yil 13 avgustdagi 2709– sonli “Tijorat banklarining likvidligini boshqarishga qo‘yiladigan talablar to‘g‘risida”gi Nizomi.